

Ett år med Ester

En mikrohistorisk undersökning av det sociala nätverket och känslolivet hos en småskollärare vid sekelskiftet 1900

EMIL MARKLUND

Umeå universitet

Med en mikrohistorisk ansats undersöks småskolläraren Ester Vikströms dagbok 1901–1902. Studien fokuserar på Esters vardag i det offentliga och privata rummet utifrån hennes sociala nätverk och känsloliv. Analysen visar att Ester hade ett stort nätverk och utbyte med många aktörer från olika samhällsskikt. Dagboken utgjorde samtidigt ett privat rum där hon kunde återge händelser och känslor om än inte alltid i klartext.

Min födelsedag! 20 år! Tänk att jag lefvat hela 20 långa år! Hur det ska vara på 20 år till om jag då skulle lefva?¹

Orden är småskolläraren Ester Vikströms och hon skrev dem i sin dagbok den 25 april 1902. Hon arbetade då som lärare i det lilla sågverks-samhället Furuögrund i norra Västerbotten. Den unga småskolläraren skrev dagbok under drygt ett år, 1901 till 1902, och det är denna dagbok som utgör det huvudsakliga källmaterialet i denna studie.²

I studien undersöks Esters dagbok och hennes liv i Furuögrund i ett mikrohistoriskt perspektiv. Mikrohistoria utgör en relevant ansats i artikeln har granskats av två externa lektörer enligt modellen *double blind peer review*.

1. Ester Vikströms dagbok (EVd), SM 1044, Skellefteå Museums arkiv (SMA) 25/4 1902. Citaten från Esters dagbok återges ordagrant och har varken moderniserats eller förbättrats språkligt. Infällda kommentarer i citat markeras med hakparenteser.

2. Föreliggande studie är en del av ett avhandlingsprojekt om småskollärares professionella och sociala villkor (ca 1860 till 1960). Projektets delstudier utgår från olika teman där småskollärare och deras aktiviteter i det professionella respektive privata rummet undersöks med en kombination av kvalitativa och kvantitativa metoder.

Fil. mag. Emil Marklund (f. 1985) är doktorand i historia med utbildningsvetenskaplig inriktning vid institutionen för idé- och samhällsstudier och Umeå centrum för genusstudier (UCGS), Umeå universitet. Föreliggande artikel är en del av hans avhandlingsprojekt om lärares villkor under perioden 1860–1960.

E-post: emil.marklund@umu.se

undersökningen i och med att det handlar om en individ och källmaterialet är väl avgränsat i tid och rum. Två aspekter av Esters liv undersöks, hennes sociala nätverk respektive känsloliv. Genom att utgå från dessa aspekter syftar studien till att återge en bild av en ung småskollärares liv och vardag i ett lokalsamhälle. Vidare syftar undersökningen till att visa hur en mikrohistorisk ansats kan användas för att parallellt undersöka en persons plats i både det offentliga och privata rummet. Hur såg Esters nätverk ut i lokalsamhället? Vilka känslor gav hon uttryck för och hur samspelade dessa med hennes omgivning? Hur kan småskolläraren Esters redogörelse av det offentliga och privata förstås i ett mikrohistoriskt perspektiv? Innan frågorna undersöks närmare ska dock de metodologiska och teoretiska utgångspunkterna för studien diskuteras.

Mikrohistoria som metod och analysverktyg

Vad kännetecknar en mikrohistorisk undersökning? Mikrohistoriska studier har varierat sett till tid, rum och inte minst studieobjektet för olika undersökningar.³ Några timmar av slaget vid Gettysburg, mjölnaren Menocchios livsvärld eller en fransk by är samtliga exempel på händelser, personer och platser som undersökts i välkända mikrohistoriska arbeten.⁴ Det som främst sammanbinder mikrohistoriska studier är undersökningens utformning och genomförande, ett väl avgränsat undersökningsobjekt som studeras i detalj. Avgränsningarna kan ta olika form avseende tid och rum. Stewarts analys av slaget vid Gettysburg behandlar en specifik plats och händelse (Picketts charge) under ett fåtal timmar. I Ginzburgs analys av 1500-talets Friulien är det mjölnaren Menocchios föreställningsvärld som utgör föremål för undersökningen. För Le Roy Laduries utgör platsen, Montaillou, den huvudsakliga avgränsningen. Vad kan dessa och andra mikrohistoriska undersökningar tillföra historievetenskapen? Ett i mikrohistoriska sammanhang ofta anför citat av Roger Chartier ger ett möjligt svar:

3. För en allmän introduktion till mikrohistoria, se t.ex. Sigurður Gylfi Magnússon & István M. Szijártó, *What Is Microhistory? Theory and Practice* (London & New York 2013).

4. George R. Stewart, *Pickett's Charge: A Microhistory of the Final Attack at Gettysburg, July 3, 1863* (Boston 1991; utgiven första gången 1959); Carlo Ginzburg, *Osten och maskarna: En 1500-talsmjölnares tankar om skapelsen* (Stockholm 1983); Emmanuel Le Roy Ladurie, *Montaillou: En fransk by 1294–1324* (Stockholm 1981).

It is on this reduced scale, and probably only on this scale, that we can understand, without deterministic reduction, the relationships between systems of beliefs, of values and representations on the one hand, and social affiliations on another.⁵

Citatet av Chartier är ett argument för den reducerade och avgränsade analysnivån men han föreslår inte hur den mikrohistoriska undersökningen ska utformas. När det gäller vad som ska ställas i centrum för undersökningen har István M. Szijártó en mer explicit utläggning om den största fördelen med mikrohistoria. Szijártó menar att det i mikrohistoriska studier finns en möjlighet att diskutera ett spektrum av olika kontexter och att dessa tillsammans medger en möjlighet att länka samman det individuella med det generella. På så sätt blir det enligt Szijártó möjligt att nå kunskap inte bara om en person utan också om ett historiskt samhälle.⁶

En induktiv ansats, där forskaren har en grundläggande uppfattning om källmaterialet och dess innehåll innan undersökningens frågor formuleras, har varit vägledande för denna undersökning. Genom en initial inblick i källmaterialet kan forskaren formulera frågor som både är historievetenskapligt relevanta och möjliga att besvara. Att andra mikrohistoriska undersökningar har initierats på liknande sätt framgår exempelvis när Carlo Ginzburg långt senare beskriver sitt arbete med boken *Osten och maskarna*. Han ville rekonstruera mjölnaren Menocchio intellektuella och moraliska värld med utgångspunkt i källor skrivna av dem som dömde Menocchio till döden.⁷ Utan någon inblick i rättegångsprotokollens innehåll skulle frågeställningarna kunna visa sig svåra eller omöjliga att besvara. Kombinationen av ett väl avgränsat studieobjekt och en nära kontakt med källmaterialet medför att forskaren själv och dennes ståndpunkt blir en mer integrerad del av redogörelsen än vad fallet kan vara i annan historisk forskning.

5. Roger Chartier, "Intellectual History or Sociocultural History? The French Trajectories", i Dominick LaCapra & Steven L. Kaplan (red.), *Modern European Intellectual History: Reappraisals and New Perspectives* (Ithaca 1982) s. 32. Se även Matti Peltonen, "Clues, Margins, and Monads: The Micro-Macro Link in Historical Research", *History and Theory* 40:3 (2001) s. 349–350; John Brewer, "Microhistory and the Histories of Everyday Life", *Cultural and Social History* 7:1 (2010) s. 97.

6. István M. Szijártó, "Four Arguments for Microhistory", *Rethinking History* 6:2 (2002) s. 210–211.

7. Carlo Ginzburg, "Microhistory: Two or Three Things That I Know about It", *Critical Inquiry* 20:1 (1993) s. 23.

Giovanni Levi menar att en narrativ kompetens är central för mikrohistoriker liksom förmågan att använda denna kompetens i presentationen av studien. Läsaren ska kunna följa forskningsprocessen och bilda sig en uppfattning inte bara om undersökningens resultat utan också om forskarens tankebanor och varför studien genomförts som den gjort.⁸ Arbetsgången från urval och kategorisering av källmaterial till forskarens slutgiltiga text är central i Levis betoning av narrativa kompetenser. I spåren av den språkliga vändningen föreslår Christoph Reinfandt att tolkningar av texters funktion ska karaktäriseras av kritiskt ifrågasättande men också som en fortgående process för att begrippliggöra världen.⁹

Denna undersökning har utformats med Levis och Reinfandts utgångspunkter i åtanke. Esters ord och handlingsmönster har därmed fått ett stort utrymme bredvid en fortlöpande analys av det hon skriver. I den utsträckning det har varit möjligt kompletteras Esters egna formuleringar med information om frekvensen av uttalandet eller händelsen för att minska godtycklighet i urvalsprocessen.¹⁰ Där det varit till hjälp sätts också dagbokstexten i relation till andra källor.

Att studera nätverk och känsloliv

Aktörskap, livsförlopp och koncept från känslöhistorisk forskning utgör tillsammans de teoretiska ingångarna som bidrar till att skapa förståelse av resultatet. Aktörskap används ofta inom forskning för att visa på människors egna handlingar. I denna undersökning har aktörskapet tolkats inom ramen för Esters "livshistoria". Genom en livshistorisk ansats menar Jane Martin att forskaren ges en möjlighet att exempelvis se aktörskapet hos yrkesutbildade kvinnor under perioder av social förändring. Till skillnad från i en biografi placeras personens liv och aktörskap in i sin omgivning.¹¹ Aktörskap är också en princip som livs-

8. Giovanni Levi, "On Microhistory", i Peter Burke (red.), *New Perspectives on Historical Writing* (Cambridge 2001), s. 109–110.

9. Christoph Reinfandt, "Reading Texts after the Linguistic Turn: Approaches from Literary Studies and Their Implications", i Miriam Dobson & Benjamin Ziemann (red.), *Reading Primary Sources: The Interpretation of Texts from Nineteenth and Twentieth Century History* (London & New York 2009) s. 49.

10. Det här gäller primärt undersökningsdelen som behandlar Esters sociala nätverk och umgänge i lokalmiljön.

11. Jane Martin, "London's Feminist Teachers and the Urban Political Landscape", i Jean Spence, Sarah Jane Aston & Maureen M. Meikle (red.), *Women, Education, and Agency, 1600–2000* (New York 2010) s. 187–189.

förloppsforskare använder för att förklara olika typer av förändring under levnadsbanan. Länkade liv, "linked lives", är en annan princip för att studera social förändring och interpersonella nätverk på mikronivå.¹² Tyngdpunkten i nätverksdelen av denna studie läggs vid aktörskap och länkade liv och aktörskap, aspekter som tillsammans kan hjälpa till att besvara frågor om både Esters nätverk och vilken position hon intog i olika sammanhang.

Analysens senare del behandlar de känslor och känslouttryck Ester återger i dagboken. Konceptet känslor har tolkats i vid bemärkelse och inkluderar fysiskt välbefinnande och psykiska känslor, men med tonvikt på det senare och i relation till vad som framkallat känslan. För att kunna analysera och skapa en förståelse för det känsloliv Ester ger uttryck för i dagboken, speglas hennes resonemang mot känslomässiga praktiker respektive regimer.¹³ Monique Scheer bygger på Pierre Bourdieus praktikteori och teorier om medvetande, "theory of mind", när hon diskuterar känslomässiga praktiker i en historisk kontext. Scheer menar att känslor inte bara följer med vad människor gör, utan att känslorna i sig är en form av praktik då de är en handling av en medveten kropp. Känslan existerar således inte förrän den praktiseras. Scheer betonar, med tydlig inspiration från Bourdieu, att en definition av känslor måste inkludera kroppen och hur den formats av beteendemässiga praktiker.¹⁴

Känslor kan även, enligt William M. Reddy, tolkas i termer av känslomässiga regimer. Regimen utgörs av en uppsättning normativa känslor som uttrycks genom officiella ritualer och praktiker och de utgör även grunden för alla stabila politiska regimer. Känslopraktiker som utmanar en känslomässig regim kan genom ett förhållande, en ritual eller en organisation skapa en känslomässig fristad där de tryggt kan uttryckas utan att riskera repressalier från den känslomässiga regimen.¹⁵

12. Glen H. Elder Jr., Monica Kirkpatrick Johnson & Robert Crosnoe, "The Emergence and Development of Life Course Theory", i Jeylan T. Mortimer & Michael J. Shanahan (red.), *Handbook of the Life Course* (New York 2003) s. 10–13.

13. I sammanhanget kan även känslomässiga nätverk nämnas. Detta har dock inte studerats då källmaterialet nästan uteslutande ger en bild av Esters känsloliv och därför inte ger någon möjlighet att diskutera känsloliv hos andra aktörer i nätverket.

14. Monique Scheer, "Are Emotions a Kind of Practice (and Is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion", *History and Theory* 51:2 (2012) s. 219–220.

15. William M. Reddy, *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions* (Cambridge & New York 2001) s. 129.

En redogörelse för känsloregimen i Furuögrund runt sekelskiftet 1900 är förstas utmanande att göra över hundra år senare. Sekundärlitteratur om Furuögrund vid denna tid fokuserar till stor del på sågverkets expansion och de materiella förändringar som följde med denna, men vi kan också få glimtar av en del av de normer som gällde i lokalsamhället. Nykterhetsrörelsen fick under 1900-talets början snabbt fäste i Furuögrund och dess höga medlemsantal antyder en framväxande norm för nykterhet.¹⁶ Vi vet också att Furuögrund, som är en del av Byske församling, i början av 1900-talet kännetecknades av en jämförelsevis låg andel utomäktenskapliga barn. Sett till rikssnittet under 1900-talets första årtionde föddes ungefär vart åttonde barn (12,7 procent) utanför äktenskapet. I Västerbottens län, där Byske församling är belägen, var det än färre, 5,9 procent eller cirka vart sjuttonde barn föddes utan gifta eller trolovade föräldrar.¹⁷ Studeras födelseböckerna för Byske församling under de två år Ester skrev dagbok framträder en ännu lägre siffra med endast 3,9 procent utomäktenskapliga barn.¹⁸ En del av den känslomässiga regimen i Furuögrund tycks ha utgjorts av en stark norm att inte skaffa barn före äktenskapet

Ett helt annat sätt att få en inblick i byns känsloregim är att studera Esters dagboksskrivande. Hur hon har återgett vissa händelser kan bringa klarhet i vad som var accepterat, för henne och andra, enligt rådande känsloregim. Jag återkommer till det nedan.

Ester

Av uppgifter i kyrkoböcker, tillhandahållna via Demografiska Databasen vid Umeå universitet, framgår att Ester Maria Vikström föddes utom äktenskapet den 25 april år 1882 i Stämningssgården utanför Skellefteå.¹⁹ Vid tillfället för Esters födelse framkommer inga uppgifter om hennes far. Efternamnet Vikström återfinns inte heller som släktnamn utan

16. Barbro Lingdén (red.), *Boken om Furuögrund* (Byske 2006) s. 222.

17. *Utom äktenskapet födda barn*, Ser. A., Band 1, Kungl. statistiska centralbyrån (Stockholm 1914) s. 21.

18. Av 583 barn födda i Byske församling under 1901–1902 var 23 utomäktenskapliga; Födelse- och dopböcker C:2 1895–1903, Byske församling, Landsarkivet i Härnösand (HLA) s. 239–316.

19. DDB-ID (Ester Maria Vikström): 882002084, INDIKO, Demografiska Databasen (DDB) vid Umeå Universitet. Dagboken är undersökningens huvudsakliga källmaterial men den kompletteras med dels folkräkningar, dels demografisk information från kyrkobokföring som digitaliserats av DDB. DDB sorterar under CEDAR (Center for Demographic and Ageing Research) vid Umeå Universitet.

BILD 1. Porträtt av Ester Maria Vikström taget av fotograf Anna Edlund i Stockholm någon gång mellan 1903 och 1905 när Ester var 21–23 år gammal. Skellefteå Museum.

gavs förmodligen till Ester i försök att dölja att hon var född utanför äktenskapet.²⁰ Ester växte upp hos sin mormor/fostermor Anna Cajsa Larsdotter Stenberg.²¹ Det biologiska bandet till Esters far, August Petersson, styrks av senare kyrkobokföring, och hennes föräldrar gifte sig sedermera 1890. Ester fick tre syskon födda mellan 1890 och 1894. Ester, åtta år vid tidpunkten för giftermålet, bodde dock kvar hos sin mormor.²²

Ester var 16 år när hon inför höstterminen 1898 återfinns bland de 25 kvinnor som efter avlagd prövning antogs till länsseminariets första klass.²³ Länsseminariet hade under tidigt 1890-tal slutat ambulera och återfanns permanent i Skellefteå stad, i närheten av Stämmingsgården där Ester växte upp.²⁴ I klassdagböckerna framgår det att seminaristerna hade ungefär en träff i veckan under den tvååriga småskollärarytbildningen och att Ester inte hade någon omfattande frånvaro.²⁵ Året efter examen, 1901, flyttade Ester tillsammans med mormor Anna Cajsa till Furuögrund, en by belägen vid Bottenvikens kust nära Byske i norra Västerbotten. De kom där att bo tillsammans i en del av Furuögrunds skolbyggnad, Esters arbetsplats.²⁶ Hur Ester fick småskollärartjänsten framgår inte av hennes dagbok, men en möjlighet är att hon värvades dit av kyrkoherde Olof Häggqvist. Utöver tjänsten som prost i Byske församling tjänstgjorde Häggqvist också som inspektor vid länsseminariet i Skellefteå.²⁷ Under första hösten i Furuögrund började Ester skriva dagbok, 19 år gammal.

20. DDB-ID: 882002084, Födelse och dopbok C:15 (1880–1891) i Skellefteå/Byske/Ytterstfors, INDIKO, DDB.

21. Anna Katarina Stenberg och Ester Vikström, Folkräkningen 1890, Skellefteå moder, Västerbottens län, s. 78, rad 50 och s. 79 rad 1, Riksarkivet (RA). Anna Katarina Stenberg och Ester Vikström, Folkräkningen 1900, Skellefteå moder, Västerbottens län, s. 158, rad 43–44, RA. I fortsättningen återges Anna Cajsa som "mormor" då det är den benämning som Ester själv använder.

22. DDB-ID (August): 861002910, DDB-ID (Anna Augusta): 859002724, INDIKO, DDB.

23. Protokoll vid länskolrådets sammanträde 23/8 1898, Länskolrådets protokoll 1888–1899 A II: 1, Länsseminariet i Skellefteå, HLA. Efter prövningen antogs 25 av 38 sökande. Ansökningsdokumentation och examensbetyg för Esters årskull återfinns tyvärr inte i länsseminariets arkiv.

24. Gustaf Waara-Grape, "Skolor och bildningssträvanden", i Paul Harnesk (red.), *Svenska Stadsmonografier – Umeå Skellefteå Lycksele* (Stockholm 1948) s. 205.

25. Dagbok för första årskursen 1898–1899, för andra årskursen 1899–1900, Dagböcker 1893–1920 D I d, Länsseminariet i Skellefteå, HLA.

26. Mormor Anna Cajsa omnämns i förhållandevis liten utsträckning i dagboken, med tanke på att hon och Ester delade hushåll. När det väl sker är det främst när de är bortbjudna till någon tillsammans samt när mormodern blir sjuk och sängliggande i mer än en vecka; EVd 17/2–25/2 1902.

27. Sven Nylund, *Småskollärarytbildningen i Sverige* (Stockholm 1942) s. 105.

Byn Furuögrund var under tidigt 1900-tal på tillväxt till följd av den expanderande sågverksindustrin. Samma år som Ester flyttade dit, 1901, byggdes ett nytt såghus och kapaciteten ökades ytterligare.²⁸ Genom att sågen och sjöfarten utgjorde den huvudsakliga inkomstkällan särskilde sig byn från många av de omgivande byarna där jordbruk var huvudnäringen.²⁹ Furuögrund hade under denna expansiva period en förhållandevis ung befolkning då de som flyttade in till stor del var i familjebildande ålder.³⁰

Dagboken

Varför Ester den 28 september 1901 började skriva dagbok är inte känt. Förmodligen hade hon inte skrivit dagbok tidigare då den första dagen avviker genom att vara längre och mer formell än övriga dagar.³¹ Dagboksskrivandet gör det möjligt att följa Ester under drygt ett års tid (377 dagar), varav en och en halv månad (41 dagar) under sommaren 1902 tillbringades i Stämninggården nära Skellefteå där Ester växte upp.

Att utgå från ett egodokument i form av en dagbok som huvudsakligt källmaterial medför både metodologiska utmaningar och möjligheter. En utmaning är att det inte är fullt ut möjligt att veta av vilka anledningar författaren skrev dagbok. Vidare är dagbokstexten dedikerad till dagen den skrevs men den analyseras i förhållande till händelser som ligger före men även efter i tid. Samtidigt ger dagböcker en unik inblick i en persons tankar och förhållanden som med fördel kan analyseras i ett genusperspektiv.³² I föreliggande undersökning framträder ett genusperspektiv främst när Esters handlingar och tankar analyseras i förhållande till den rådande genusregimen det vill säga för tiden könsförväntade beteenden och handlingar.³³ Ester intar en särställning i

28. Lingdén (2006) s. 26–27.

29. Lingdén (2006) förord, s. 5.

30. Endast ett tiotal av de 221 närvarande vid folkräkningen år 1900 var äldre än 50 år, fler än hälften var barn och ungdomar födda på 1880- och 1890-talen; Folkräkningen 1900, Furuögrund, Byske församling, Västerbottens län, RA, s. 84–89.

31. EVd 28/9 1901. Den första dagen upptar en helsida i dagboken, i fortsättningen delar oftast tre eller fler dagar på en sida.

32. Christa Hämmerle, "Diaries", i Miriam Dobson & Benjamin Ziemann (red.), *Reading Primary Sources: The Interpretation of Texts from Nineteenth and Twentieth Century History* (London & New York 2009) s. 155.

33. Genusregim som koncept används inom flertalet forskningsfält och kan utgå från genusrelationer i skolan, genusregimens påverkan på fertilitet/barnuppfostran med flera, se exempelvis Mattias Strandh *et al.*, "Unemployment, Gender and Mental Health: The Role of

lokalsamhället då hon, till skillnad från övriga kvinnor, hade en tvåårig lärarutbildning. Vid tiden för dagboksförfattandet var Ester den enda läraren i byn och hon hade ett stort utbyte med andra, i regel manliga, professionella yrkesutövare.³⁴

Undersökningen utgår, som nämnts, från två aspekter av Esters liv. I den första delanalysen redovisas läraren Esters plats i lokalmiljön, här innefattas allt från hennes sociala nätverk i Furuögrund till engagemang i olika föreningar och hennes fritid.³⁵ I den andra delanalysen utforskas det känsloliv som Ester ger uttryck för i dagboken. De här två aspekterna är på inget sätt de enda som går att analysera i det rika källmaterialet. Esters dagbok ger även goda möjligheter att undersöka vardagsliv, traditioner, skrivpraktik, relationen mellan skola och kyrka, materialitet och/eller kommunikationer med mera såsom de upplevts och återgetts av en ung kvinnlig småskollärare.

En inledande tanke i arbetet med dagboken var att Esters syn på undervisningen skulle bli en intressant aspekt att undersöka. Undervisningsnära frågor lyser dock till stor del med sin frånvaro i dagboken förutom i samband med det årliga möte för Byske skoldistrikts lärare som hölls i början av oktober både 1901 och 1902.³⁶ Dagboksreferaten från de två lärarmötena är dock värda en kort redogörelse då de exemplifierar vilka frågor som diskuterades bland lärare på landsbygden vid sekelskiftet 1900. Vid mötet i oktober 1901 återger hon diskussionsfrågorna för mötet, vilka inkluderade både sociala och pedagogiska dimensioner:

1. "Huru skall man kunna intressera barn och föräldrar för skolan?" av Fröken Edla Johansson.
2. "Kan något annat än fattigdom och sjukdom hindra barnen från flitig skolgång?" af Fröken Aug. Lundström.

the Gender Regime", *Sociology of Health & Illness* 35:5 (2013) s. 649–65. I denna undersökning avses den rådande genusregimen i Sverige under sekelskiftet 1900 där kvinnor bland annat fortfarande saknade rösträtt och rätt till många högre utbildningar/befattningar.

34. Furuögrund växte snabbt vid denna tid. Två år efter Esters dagbok avslutas invigdes ett nytt stort skolhus och år 1913 fanns det fyra skolklasser och minst tre lärare; Lingdén (2006) s. 110–115.

35. Här avses Esters plats i den lokalmiljö där hon till vardags levde och verkade. Sommarledigheten i Skellefteå är inte inkluderad.

36. Första året (1901) benämns mötet som "Lärarmöte" men efterföljande år som "Läraryrkesmöte".

3. "Huru skall undervisningen bedrivas för att vara till största praktiska nytta för barnen även sedan de slutat skolan?" av Furberg, Björkh.³⁷

Diskussionerna om dessa frågor hade varit av intresse att följa, men de skriver Ester inget om. Oavsett detta ger citatet en uppfattning om vilka frågor Byske skoldistrikts lärare ville lyfta vid det enda (?) tillfället på året där samtliga lärare i socknen samlades. Året efter återgav Ester inte några frågor men väl vad hon hade sagt på mötet: "Under samtal öfver lektionerna yttra jag mig något likaså i diskussion af frågan huru normalplanen af 1900 skall bäst kunna efterföljas."³⁸ För Ester bör mötena ha fyllt en viktig funktion då hon var den enda läraren vid småskolan i Furuögrund och till vardags inte hade någon kollega att diskutera undervisningsfrågor med.

Av dagboken framgår att Ester undervisade två klasser/grupper i Furuögrund, en med de äldre barnen och en med de yngre.³⁹ Vid ett tillfälle jämför Ester de två grupperna: "Vad roligt det ändå är att hava de större barnen fastän de nog äro mera tungstyrda än småbarnen!".⁴⁰ De äldre eleverna beskrivs oftare i positiva ordalag än de yngre barnen med vilka Ester stundtals upplever arbetet som monotont: "I dag har jag haft småbarnen. Man blir så sömnig av deras läsning och skrivning räkning och läsning."⁴¹ När Ester skriver om sitt arbete är det främst om utbytet med enskilda elever, och dessa upplevelser återges i avsnittet om Esters känsloliv.

I all forskning, inte minst när människor ställs i centrum, bör etiska överväganden diskuteras. Jag fick kännedom om Esters dagbok under arkivsonderingar i början av mitt avhandlingsprojekt om kvinnliga lärares arbetsvillkor och familjebildning under första halvan av 1900-talet. Dagboken lämnades 1988 in till Skellefteå Museums arkiv av Esters dotter Carin.⁴² Att Esters dotter lämnade in dagboken till en arkivinstitution

37. EVd 5/10 1901. Citattecken i original.

38. EVd 8/10 1902.

39. Vid många tillfällen anger Ester vilken grupp hon undervisat och översiktligt undervisningens innehåll, se t.ex. EVd 30/11 1901, 25/1 1902.

40. EVd 12/10 1901. Vid ett annat tillfälle skriver hon "O så roligt det är när dom är snälla"; EVd 19/10 1901.

41. EVd 16/11 1901. Positiva ord om de små barnen lyser dock inte helt med sin frånvaro, se EVd 7/12 1901, 11/1 1902.

42. Skellefteå Museums arkiv, Ester Vikströms dagbok, arkivinformaton om dagboken.

visar på en vilja att dagboken ska bevaras till eftervärlden men också användas. Carin avled 1992,⁴³ men det skulle vara fullt möjligt att försöka hitta nu levande släktingar till Ester i form av barnbarn och barnbarnsbarn. Förfarandet att leta reda på levande släktingar känns dock mindre aktuellt i detta sammanhang än det skulle ha gjort vid författandet av en biografi över Esters liv, då betydligt fler viktiga livshändelser, minnen och tidsperioder utöver det som framkommer i dagboken hade tagits med.

Ett annat argument att stanna vid den information som finns i dagboken, kompletterad med befolkningshistoriska källor, är att studien kan centreras till Ester och hennes vardag under cirka ett år som ung småskollärare i Furuögrund. Esters vardagliga skrivande i dagboken sätts med detta förfarande medvetet i fokus för undersökningen. Det faktum att Ester var både kvinna och skrev dagbok under tidigt 1900-tal samt att den bevarats över hundra år är ovanligt.⁴⁴ Adderas det faktum att Ester arbetade som småskollärare torde dagboken kunna ge en unik inblick i både småskollärares och unga kvinnors livssituation vid denna tid.⁴⁵

Esters nätverk – småskolläraren som ett nav i lokalsamhället

I Esters dagboksskrivande är aktiviteter hon deltog i och människor hon träffade centrala. Vid en första anblick förefaller all information om sångövningar, Blåbandsmöten, syföreningen, gudstjänster/bön, middagar och olika besök som ett stort virrvarr av aktiviteter. Genom att strukturera all information framträder emellertid både mönster och förändringsprocesser under dagboksåret. Här framträder både den unga kvinnliga småskollärarens position och status i lokalsamhället och Esters aktörskap. I första delen av detta avsnitt kartläggs och diskuteras Esters sociala nätverk med utgångspunkt i de människor hon träffade, i avsnittets senare del behandlas hennes aktiviteter och engagemang i olika grupper mer specifikt.

43. "Döda – Carin Olsson", *Norra Västerbotten (NV)* 1/9 1992, följt av nekrolog dagen efter "Dödsfall – Carin Olsson", *NV* 2/9 1992.

44. Ann-Catrine Edlund, *Ett rum för dagen: En studie av två kvinnors dagboksskrivande i norrländsk jordbruksmiljö* (Umeå 2007) s. 35.

45. Jukka Rantala har studerat folkskolläraren Frans Nummi under tiden efter första världskriget i ett mikrohistoriskt perspektiv. I jämförelse med denna studie utgår Rantala från andra typer av källor är vad jag gör, bl.a. rättegångsprotokoll. Rantalas studie är också mer inriktad mot politisk historia; Jukka Rantala, "Läraren Frans Nummi och inbördeskriget: Förhållandet mellan folkskolläraren och direktionen", *Historisk Tidskrift för Finland* 85:3 (2000) s. 285–308.

Esters besöksfrekvens till andra i hennes omgivning uppgick till i snitt mer än ett besök om dagen. Nämnda i dagboken är inte mindre än 54 olika hushåll och elva allmänna platser (inklusive fartyg) i Furuögrund, Ytterstfors, Byske och Båtvik (figur 1). Av hushållen var mellan 30 och 40 stycken belägna i Furuögrund som vid denna tid hade en bit över 220 invånare fördelade på drygt 50 hushåll.⁴⁶ En stor andel av dessa hushåll, 33 stycken, besöktes vid enstaka tillfällen (en till fem gånger) under året. Med tanke på byns storlek bör Ester ha varit en välkänd person för samtliga i byn.

FIGUR 1. De 32 hushåll och platser som Ester besökte i Furuögrund med omnejd vid två tillfällen eller fler. Storleken på efternamnet eller platsen står i relation till antalet tillfällen Ester besökte hushållet/platsen, större tecken innebär således fler besök. Textstorleken inkluderar intervallet två besök (minst antal) till 99 besök hos Berglund (flest antal).

Källa: Ester Vikströms dagbok, Skellefteå Museums arkiv, 28/9 1901–11/10 1902.

Ester hade ett kontinuerligt utbyte med omgivningen. Det märks exempelvis genom att det endast förekommer fem dagar i hela dagboken där Ester inte har angett att hon träffat någon alls. Alla andra dagar besökte hon någon/några alternativt fick besök själv. Det var fyra gånger vanligare att Ester besökte något hushåll i byn än att hon själv fick besök. Besöksaktiviteten framträder stundtals med tydlighet:

46. Vid Folkräkningen 1900, nio månader innan Ester började skriva sin dagbok, uppgick Furuögrundens befolkning till 50 hushåll och 221 personer, se Folkräkningen 1900, Furuögrund, Byske församling, Västerbottens län, RA, s. 84–89. Ester skriver inte alltid ut platsen för hushållet som besöks, men oavsett hur hushållen utan platsangivelse räknas besökte hon under 1901/1902 en majoritet av de 50 hushållen i byn.

Idag har jag varit öfverallt. Först ned till H. sedan ned på ångaren Ytterstfors hvarest jag blef presenterad för Kapten D. Mårten E. och Fröken Sjöblom. Drack kaffe där också. Därifrån till Hedl., Iversens, Inspektorns, Hedlunds och Hedquistens. Ner till Hedlunds och Sofi ett tag på aftonen med samt till Fougmans.⁴⁷

Nästan hälften av alla Esters besök i omgivningen gick till familjen Berglund, föräldrahemmet för Esters blivande fästman Emil, respektive syskonen Hedquist⁴⁸, där vännen Sofi bodde tillsammans med sin äldre bror Gustaf.⁴⁹ Att Ester var en naturlig del av familjen Berglunds vardag visar sig när hon vid ett tillfälle inte hade besökt familjen på åtta dagar: "På frukosttimmen var jag till Berglunds där dom gjorde stora ögon över att jag levde fastän jag ej varit dit på länge."⁵⁰ Fadern, Erik Magnus Berglund, arbetade på sågen i Furuögrund och den hemmaboende sonen Emil, vid tidpunkten för dagboken 20–21 år gammal, var ångsågsmaskinist vid samma såg.⁵¹ Hos syskonen Hedquist, men framför allt hos familjen Berglund, var Ester en vanligt förekommande gäst vid många middagar. I dagboken redogör Ester för hur hon på olika sätt har hjälpt till vid de många besöken. Vid ett fåtal tillfällen blir även relationen mellan Esters hjälp i hushållen och mat som en form av naturaförmån eller betalning tydlig. Ester återger hur hon burit ved hos Berglunds "hvilket jag tjänade mig gröt och mjölk [på]".⁵² Det förekommer även tillfällen då Ester bjöd in sig själv på kvällsmat.⁵³

Besöken hos Berglunds blev under dagboksskrivandets gång allt mer frekventa, vilket inte är märkligt då hon och Emil förlovade sig i september 1902.⁵⁴ Det förtroende som byggts upp mellan Ester och familjen Berglund kommer dock till uttryck redan tidigare då både fru Berglund och Emils äldre syster Elin blivit sjuka. Ester skriver:

47. EVd 9/7 1902.

48. Ibland "Hedquisten" i dagboken.

49. DDB-ID (Sofia Karolina Hedqvist): 863002424, INDIKO, DDB; Johan Gustaf Hedqvist och Sofia Karolina Hedqvist, Folkräkningen 1900, Furuögrund, Byske församling, Västerbottens län, RA, s. 84, rad 47–48.

50. EVd 18/1 1902.

51. Erik Magnus Berglund, Folkräkningen 1900, Byske församling, Västerbottens län, RA, s. 85, rad 5. Frans Emil Berglund, folkräkningen 1910, Byske församling, Västerbottens län, RA, s. 92, rad 34.

52. EVd 7/4 1902.

53. EVd 10/1 1902.

54. EVd 14/9 1902.

Jag blef städslad som piga hos B. hvarföre jag genast blef klädd begaf mig på tjänst. Där i huset var det illa ställt med både fru och fröken men jag tog mig an med hushållet och städade bort o.s.v. och hjälpt till hela dagen och det varit riktigt trevligt.⁵⁵

Den empatiska och omhändertagande Ester visade sig även när hennes elever/barn i byn blev sjuka eller skadade sig vilket fick Ester att besöka familjer hon sällan eller aldrig besökte annars.

När en av pojkarne i skolan blev sjuk skriver Ester: "Varit till stackars liten Allan i afton. Han är så sjuk men ändå så tålig. Var ett förskräckligt före dit jag sjönk ner i snön över knäet."⁵⁶ Ester besökte Allan även dagen därpå för att läsa ur *Barnens vän*. Ytterligare två dagar senare prioriterade hon bort bönestunden för att i stället läsa för Allan.⁵⁷

Åtta dagar efter sista sjukvisiten hos Allan bröt Ragnar, ett annat barn i byn, benet. Ester oroade sig under dagen för beskedet och efter genomförd syförening begav hon sig till familjen Carlberg där hon fick bistå doktorn när han gipsade benet.⁵⁸ Det är första gången Ester nämner Carlbergs i dagboken. Därefter besökte hon Ragnar vid ytterligare tre tillfällen.⁵⁹

De olika sjukbesöken visar hur Ester, enligt rådande genusregim, förväntades ställa upp när den blivande fästmannens mor och syster var så sjuka att de inte kunde sköta hushållet. När skolbarnen skadade sig eller blev sjuka kände sig Ester manad, alternativt att det fanns förväntningar på henne, att hon skulle finnas vid deras sida. Då dessa barn inte återfanns i Esters privata nätverk går det att argumentera för att det var med utgångspunkt i rollen som kvinnlig småskollärare som Ester genomförde dessa besök. Mönstret stämmer också överens med bilden av läraryrket som ett omhändertagande yrke. Esters förmåga att ställa upp för andra visar sig emellertid inte bara när den blivande svärfamiljen eller barn i byn blev sjuka. När vännen Irma behövde någon som kunde hjälpa till att anordna en födelsedagsfest i Byske ställde Ester upp.⁶⁰

55. EVd 3/7 1902.

56. EVd 16/1 1902.

57. EVd 17/1 1902, 19/1 1902.

58. EVd 27/1 1902.

59. EVd 29/1 1902, 2/2 1902, 13/2 1902.

60. EVd 4/9-5/9 1902.

I Furuögrund fanns sex hushåll som Ester besökte från en gång i månaden till varannan vecka (10–25 tillfällen). Familjerna Falk respektive Iversen förekommer mest i samband med middagsbjudningar och ärenden utan några närmare beskrivningar av vare sig familjemedlemmar eller aktiviteter. När det gäller resterande fyra hushåll – kapten Berggrens, kapten Dahlboms, inspektör Östlunds och sågställare Hedlunds – lämnar dagboken information som bidrar till att belysa Esters position i lokalsamhället.

Relationen till sjökaptan Berggren med familj ger en bild av hur Esters sociala nätverk förändrades när en av hennes närmaste vänner, fru Berggren, flyttade med sin familj.⁶¹ I första halvan av dagboken besökte Ester familjen Berggren cirka en gång i veckan och hon redogjorde bland annat för sitt starka band till deras tvååring Herbert.⁶² Någon gång efter den 23 maj 1901 flyttade familjen Berggren från Furuögrund.⁶³ En månad senare flyttade en ny kaptensfamilj till Furuögrund.⁶⁴ Direkt efter Esters sommarvistelse i Skellefteå började den nya kaptensfrun, fru Dahlbom, successivt överta den plats fru Berggren tidigare haft. Ester var först något reserverad: "[...] kom just Fru Dahlbom och presenterade sig. Såg treflig o glad ut motsatsen mot min föreställning om henne."⁶⁵ Redan dagen därpå besökte Ester familjen: "första visiten hos Kapten Dahlboms o hade riktigt trefligt. Fick se mina blifvande skolbarn däribland 'Prosten' som Bertil kallade sig själf."⁶⁶ Ester hade från hösten 1901 till våren 1902 umgåtts med fru Berggren och haft hennes barn i småskolan. Under sensommaren och hösten 1902 umgicks Ester i stället frekvent med fru Dahlbom och hade hennes barn i skolan.⁶⁷

Fru Dahlbom och fru Berggren var båda flerbarnsmödrar och hustrur till sjökaptener. Det innebar mycket tid ensamma med barn och hushåll

61. Sjökapten Frans Gustaf Berggren flyttade till Furuögrund med fru och tre söner år 1895, DDB-ID (Frans Gustaf Berggren): 858002464, INDIKO, DDB. Informationen i INDIKO avslutas vid sekelskiftet 1900, och det är därför inte möjligt att via denna källa se exakt när familjen Berggren flyttade vidare. I folkräkningen 1910 återfinns familjen i Piteå där den tidigare sjökaptan Berggren nu var hamnmästare Berggren; Frans Gustaf Berggren, Folkräkningen 1900, Piteå stad, Norrbottens län, RA, s. 32, rad 27.

62. EVd 5/12 1901, 14/1 1902.

63. Först besökte Ester en auktion hos Berggrens; EVd 23/5 1902. Detta följdes av en avskedsvisit av fru B. två veckor senare; EVd 6/6 1902.

64. EVd 3/7 1902

65. EVd 25/8 1902.

66. EVd 26/8 1902.

67. EVd 25/8, 7/9, 8/9, 11/9, 16/9, 12/9, 18/9, 22/9, 29/9, 4/10, 29/9, 5/10 1902.

men också tid med Ester. Bortsett från sin mormor hade Ester inte någon egen familj på orten. I dagboken återger Ester besöken ofta med ett fokus på barnen i familjerna, som ovan med Herbert och Bertil. Avsaknaden av en egen familj gör att Esters relation till fruarna Dahlbom och Berggren och deras barn kan tolkas som både en vänskaps- och familjerelation.

Ungefär varannan vecka besökte Ester inspektorn vid sågen, änke-
mannen Edvard Östlund och hans dotter Irma (f. 1884).⁶⁸ Vissa besök var kopplade till Edwards yrkesroll som inspektor: "Haft Augusta Wikstet att skura skolan i dag [...] sedan till Inspektorn o få betalt åt A.W."⁶⁹ Utöver inspektorns roll som löneförmedlare framkommer att Ester hade mandat att själv hyra någon till att skura skolan mot arvodering.⁷⁰ Sågställare Olof Hedlund med familj besökte Ester tio gånger på ett år. Hedlund var initiativtagare till den Blåbandsförening som etablerades i Furuögrund 1901. Ester var en av de 15 medlemmarna i den nystartade nykterhetsföreningen som kom att växa snabbt.⁷¹

Hushållen Ester besökte var framför allt belägna i Furuögrund, men ibland nämns även besök och ärenden till andra platser och då främst socknens huvudort Byske.⁷² Vid flera besök till Byske kombinerade Ester olika ärenden, till exempel inköp i affärer eller uthämtning av lön i sockenstugan, med att hälsa på vänner och bekanta. De hushåll som förärades med flest besök i Byske var doktorn och kyrkoherden vilka båda stod värdar för flertalet middagsbjudningar samt en (ej sjukdomsrelaterad) övernattnings hos "Doktors".⁷³ Esters goda relation till kyrkoherden är återkommande, hon prioriterade dessutom besök hos kyrkoherden framför andra.⁷⁴ Esters umgänge i Byske bestod, i jämförelse med det i Furuögrund, framför allt av personer högre upp i den sociala hierarkin. Hemma hos kyrkoherden på juldagens morgon mötte även Ester den mest betitlade person som nämns i dagboken. Hon återger mötet på följande sätt: "Där presenterades vi för Regementsintendenten Herr

68. DDB-ID Edvard Östlund: (849001910), INDIKO, DDB.

69. EVd 10/9 1902.

70. Vid ytterligare två tillfällen förekommer det att Ester tingar skurhjälp av Klara; EVd 21/4, 20/5 1902.

71. EVd 3/11 1901; Lingdén (2006) s. 222.

72. Närliggande byar som Ytterstfors och Båtvik nämns också i dagboken men mindre frekvent.

73. EVd 25/6 1902.

74. När prästen var bortrest valde Ester att gå till Alfa L. i stället; EVd 23/1 1902. På liknande sätt var prästgården Esters förstahandsval en dag i april, men hon valde sedan bort det för doktorn då det var syförening i prästgården; EVd 10/4 1902.

Axel von Waldheim en mycket trevlig personlighet och synnerligen språksam. Jag fick t.o.m. av honom beröm för min sång.⁷⁵ Esters positiva karaktärsomdöme och överraskningen när regementsintendenten uttalade sig positivt om hennes sång visar att Ester var berörd av mötet, möjligen till följd av von Waldheims höga position.

Besök var inte den enda formen för Esters sociala utbyte. Hon interagerade även genom engagemang i olika föreningar och grupper, som regel ett par, tre gånger i veckan. Sång utgjorde den vanligaste aktiviteten då det inte bara sjöngs i den formella sångföreningen utan även vid andra sammankomster.⁷⁶ Ungefär varannan vecka deltog Ester i syföreningen och/eller slöjdföreningens träffar medan hon deltog i Blåbandsföreningens möten i genomsnitt var tredje vecka. Många av sammankomsterna ägde rum i skolan hos Ester men även hos andra i Furuögrund.⁷⁷

Skolan som plats för andra aktiviteter än undervisning var inte avhängigt av att Ester, som bodde i lokalerna, också deltog. Vid ett tillfälle när hon är sjuk och sängliggande skriver hon: "Ikväll har det varit sång i salen och jag har legat här och hört på men jämmerligen hur dem sjöng."⁷⁸ Ester hade också vant sig vid liv och rörelser i skolhuset: "Aldrig har det väl varit så tyst här nån söndag förut Ingen bön, inget blåbandsmöte, ej heller sångövning endast söndagsskola."⁷⁹ Ester var vid ett tiotal tillfällen ansvarig för söndagsskolan samt en skrivarskola kvällstid med de äldre barnen. Vid det sista tillfället skriver Ester: "Det har varit ganska roligt även för mig dessa aftnar."⁸⁰ Utöver aktiviteterna ovan deltog och anordnade Ester även enstaka musikrepetitioner, extraläsning på kvällstid och auktioner.⁸¹

Ester känsloliv – känslöytringar i dagboksskrivandet

Tillsammans med redogörelser av besök och aktiviteter är Esters olika känslotillstånd det som upptar mest utrymme i dagboken. Delanalysen

75. EVd 25/12 1901.

76. Jämför EVd 20/10 1901 (sångförening) med EVd 3/11 1901 (Blåbandsmöte följt av sång).

77. För träffar hos Ester/i skolan, se t.ex. EVd 7/10 1901, 20/10 1901, 30/10 1901. För träffar hos andra, se EVd 3/10 1901, 13/11 1901. Platsen för aktiviteten är inte alltid specificerad, men när Ester inte anger att hon begett sig till någon speciell plats bör aktiviteten ha ägt rum i skolan.

78. EVd 30/10 1901.

79. EVd 1/12 1901.

80. EVd 15/2 1902.

81. EVd 15/11 1901.

inleds med en redogörelse för Esters känsloliv i ett flertal olika sammanhang. Därefter följer två avsnitt om Esters känsloliv i relation till hennes elever och till den blivande fästmannen Emil.

Mångsidigheten i Esters känslopalett är påfallande, hon rör sig mellan frågor om fysiskt och psykiskt välbefinnande, humor och roliga upptåg, rädslor, medlidande och reflektioner rörande händelser i lokalsamhället. När känslouttrycken som Ester återger i dagboken struktureras framträder en bild av vad som var viktigt för henne. Dagboken gav Ester en möjlighet att kontinuerligt reflektera över sitt egna fysiska och psykiska hälsotillstånd. Känslotillstånd kopplat till det fysiska tillståndet nämns främst när Ester är sjuk eller trött.⁸² Det psykiska tillståndet hos Ester var ofta en berg-och-dalbana: "blev glad när jag kom in, ledsen sist på kvällen o.s.v."⁸³ Av dagboken framgår att Esters välbefinnande ofta berodde på omgivningens agerande. Efter att doktorinnan oannonserat besökt Ester skriver hon: "Ganska obelåten öfver att doktorinnan kom så där plötsligt då jag ej hade det som jag ville. Obelåten hela kvällen."⁸⁴ Plötsliga och oannonserade besök var frekvent förekommande, men det vara bara när doktorinnan kom utan förvarning som Ester var missnöjd med hushållets skick.

Några dagar efter Esters tjugooårsdag upplevde hon att hon blivit förolämpad av en Stina som inte nämns vid något annat tillfälle i dagboken. Händelsen inleddes med att Stina kom förbi hemma hos Ester: "I afton låg jag på golfvet i kammarn och då kom Stina och låtsa gratulera mig ___ för att själf bli gratulerad till förlofning med G Wiksten. Pratade här en lång stund om förl. och gifte."⁸⁵ Dagen därpå noterade Ester: "Stina är så ekonomisk att hon bär ej ringen till hvardags",⁸⁶ och ytterligare fem dagar senare återvände Ester till Stinas påstådda förlofning: "Fått veta hur nedrigt Stina bedragit mig. Kan ej på papperet skrivas hur nedrig hon varit som inbillat mig att hon var förlofvad."⁸⁷ Genom att komplettera informationen från dagboken med andra källor är det möjligt att

82. Under hösten 1901 var Ester sängliggandes vid två tillfällen, se EVd 28/10–31/10 1901 (förkyllning och feber), 28/11 1901 (opererat bort halsmandel). Ester anger i slutet av dagboks-inläggen att hon är trött eller uttröttad cirka en gång i månaden, se t.ex. EVd 4/10 1901, 25/2 1902, 20/4 1902, 21/5 1902.

83. EVd 30/11 1902.

84. EVd 7/3 1902.

85. EVd 28/4 1902.

86. EVd 29/4 1902.

87. EVd 5/5 1902.

nå klarhet i händelseförloppet. Stina hette egentligen Johanna Kristina Ram och var en yngre syster till faktor Johan Ram. Hon gifte sig med Gustaf Wiksten fyra månader efter att Ester känt sig lurad, och de fick sedan fem barn fram till folkräkningen 1910.⁸⁸ Esters känsloyttring om Stina och hennes förlovning med Gustaf är en av de starkaste formuleringarna i hela dagboken. Varför Ester kände sig så bedragen av Stina går inte säkert att säga, en möjlig förklaring är att frågor om förlovning och giftermål var viktiga för henne då hennes och Emils förlovning låg mindre än fem månader bort.

I lika stor utsträckning som Ester var besviken på sig själv gav hon även sig själv beröm efter ett gott dagsverke eller händelser som glatt andra.⁸⁹ I Esters skrivande anas en viss stolthet när hon hade ekonomiska resurser till att köpa något. Under en auktion i Byske skriver hon: "Gick och köpte mig kaffe hos Johansson visst första ggn jag köpte mig caffè själf. [...] Jag ropte in en krukväxt o en kupa för 25 öre och det var jag ej litet stram över."⁹⁰ Ester dokumenterar också roliga erfarenheter från vardagen, hur hon klätt ut sig till luffare och skämtat med dem i sin omgivning, samt hur skojigt det var när hon och familjen Berglund med flera lekt "pikleken".⁹¹ En del formuleringar i dagboksskrivandet förefaller vara skrivna med en humoristisk underton. En kylig första maj 1902 skriver hon: "Demonstrerat med skolbarnen och sjungit vårsången och vårvindar milda medan dessa vindar höllo på att ömkyla oss."⁹²

Efter besök i Byske redogör Ester vid två tillfällen, efter den halvmil långa promenaden hem i mörker, att hon inte hade varit rädd: "Har gått hem nästan hela vägen ensam i ramaste mörkret men jag är ju ej mörkrädd"⁹³, och "Gick alldeles ensam hem men det var ej farligt."⁹⁴ Under en sommarutflykt till Romelsön utanför Furuögrund visade Ester mod när det friskade i på sjön: "Ganska sjöigt men jag tyckte det var

88. Johan Alfred Ram, Folkräkningen 1900, Byske församling, Västerbottens län, RA, s. 84; Johanna Kristina Ram, Folkräkningen 1910, Byske församling, Västerbottens län, RA, s. 93; DDB-ID (Gustaf Konrad Viksten): 864002508 INDIKO, Demografiska Databasen, Umeå Universitet; Vigselsbok, Hudiksvalls församling, 1902, i SCB *Födda, vigda, döda 1860–1945*, Gävleborgs län, RA, blad 1, s. 2.

89. EVd 5/11 1901, EVd 10/11 1901.

90. EVd 30/8 1902.

91. EVd 21/1 1902, 26/1 1902.

92. EVd 1/5 1902.

93. EVd 4/11 1901.

94. EVd 6/2 1902.

lifvat segla hem men Elin var duktigt rädd.”⁹⁵ Ester reflekterar också över sitt mod dagen efter att hennes svårt sjuka hundvalp Donna dött: ”Ganska modig som ej fällt en tår efter Donnas död.”⁹⁶ Om det återberättade modet i dagboken var för att ingjuta mod i henne själv eller om Ester bara såg det som intressanta känslor att nedteckna framgår inte. Ibland återger Ester också mer existentiella tankar: ”I morse kl. ½ 9 har jag afskedsvisit af Tant Amanda. Hon har rest i dag. Kanske vi aldrig mera se varandra i detta lifvet.”⁹⁷ Efter sommaren i Skellefteå slets Ester mellan att åka hem och att lämna sin sjuke far: ”Roligt få komma till mina kära i Fgr. [Furuögrund] men det är ej roligt lämna hemma heller under sådana omst.”⁹⁸

Händelser i omgivningen där Ester inte hade varit inblandad återberättas ibland med en beskrivning av de känslor händelsen frammanat. De är av två typer. Den första inkluderar rykten och skvaller, exempelvis: ”Fick veta en synnerligt lifvad nyhet om Olga”⁹⁹ och ”Igår o i dag är det i full sväng efter att Faktor Rams förlofning är bruten”.¹⁰⁰ I den andra typen avrapporterar Ester dramatiska händelser så som olyckor och dödsfall samtidigt som hon uttrycker sitt medlidande: “[...] fick där höra det förfärliga att en son till gästgifvarn i Åbyn kört ned vid kajen med häst och kärra. Ingen vet hur det tillgått Hu så hemskt!”¹⁰¹ När Ester kände den avlidna riktade hon empatin främst till närmast anhöriga.¹⁰²

Esters skolrelaterade dagbokstankar handlar till största delen om hennes interaktion med elever och då främst de äldre eleverna på skolan. Här förekommer faktor Berglunds tre söner – Ivan (f. 1884), Valdemar (f. 1886) och framför allt André (f. 1888) – oftare än andra barn.¹⁰³ Notera att faktor Berglunds (i figur 1 benämnda ”Faktorn”) är en annan Berglundssläkt än den familj som Esters blivande fästman Emil Berglund kom från. Ester förefaller inte riktigt kunna förklara sitt intresse för faktorns söner: “[...] varit på visit till Faktor Berglund. Och det var så roligt. Jag riktigt intresserar mig för den familjen kanske för de vackra

95. EVd 15/6 1902.

96. EVd 18/11 1902.

97. EVd 14/9 1902. Tant Amanda återvände dock till Furuögrund under våren 1902.

98. EVd 22/8 1902.

99. EVd 1/8 1902.

100. EVd 9/9 1902

101. EVd 18/9 1902, liknande vid August Forsbergs självmord; EVd 5/2 1902.

102. EVd 10/10 1902.

103. Folkräkningen 1900, Furuögrund, Byske församling, Västerbottens län, RA, s. 84.

skolgossarnes skull.”¹⁰⁴ ”De vackra skolgossarna” var bara några år yngre än Ester själv. Om den 17-åriga Ivan skriver 19-åriga Ester: ”[...] där fick jag för första ggn. se min blivande elev Ivan Berglund. Han har ett trevligt utseende och snyggt klädd. Tänk, ha sådana kavaljerer som han i skolan!”¹⁰⁵ Under läsåret fick Ester tröst av mellanbrodern Valdemar (15 år) när hennes hund Donna var sjuk.¹⁰⁶

Intresset för de tre bröderna kan möjligen förklaras av att faderns yrke som faktor gav status i lokalsamhället. Ester kan även ha sett det gifta paret Berglund med fem barn som en idealbild inför framtida familjebildning. Ett inlägg som styrker denna förklaring formulerade Ester i dagboken under efterföljande sommar. I samband med att hon varit ledsen sedan föregående kväll berättar hon: ”I vägen till kyrkan kom vi [Ester och Emil] i sällskap med Fru Fanny Lindberg och hennes rara barn. Hennes man kom också och vi satte oss i en bänk. Hvad dom såg lyckliga ut. Det botade mig.”¹⁰⁷

Den allra närmaste elevkontakten hade Ester med den yngste av faktorns söner, André Berglund.¹⁰⁸ En kväll i november 1901 skriver Ester: ”André har sopat skolan i afton och vi har suttit framför brasan och resonerat så förståndigt.”¹⁰⁹ Dagen efter fick Ester en vetebulle av ”den snälla André”, vid andra tillfällen mottog Ester en hare respektive ripa från honom.¹¹⁰ Ester återger även hur André hissats och bjudit på karameller när han fyllde 14 år samt hur han vid ett annat tillfälle hade försökt lära Ester att spela okarina.¹¹¹

Under morgontimmarna på Ester (Marias) namnsdag dekorerade André och ytterligare två pojkar Esters skolhus med granar och flaggor. Pojkarna bankade sedan på väggarna med pinnar och saluterade Ester under en timme mellan klockan fem och sex på morgonen.¹¹² Efterföljande dag var Ester märkbart berörd när det var den sista skoldagen för de äldre barnen. André är den ende som namnges: ”Kl 4 infunno de sig

104. EVd 2/11 1901.

105. EVd 13/11 1901.

106. EVd 15/11 1901.

107. EVd 22/6 1902.

108. I Esters dagbok omnämns André vid tolv olika tillfällen. Ingen annan enskild elev nämns vid namn mer än fem gånger.

109. EVd 26/11 1901.

110. EVd 27/11 1901, 9/12 1901, 4/2 1902.

111. EVd 26/2 1902, 14/3 1902.

112. EVd 28/2 1902.

också varefter de fingo sina betyg hörde upp sin läxa fingo en minnesvers var. Därefter höll jag bön och därpå följde det svåra avskedet. André var den första jag tog adjö av och sedan följde de andra."¹¹³ Det förtroende André och ytterligare elever hade för Ester framträder när hon sex dagar senare skriver: "Efter slöjden kom Johan och André och satt här och pratade en lång stund om hur det går för dem."¹¹⁴

Senare samma månad befann sig Ester i Byske för löneutbetalning i sockenstugan och besök i prästgården:

Där mottogs jag mycket vänligt av Fru H. och bjöds att stanna på middag. I detsamma kom doktorinnan och vi drack kaffe. Då kom just kyrkoherden in och blev så glad när han fick se mig och bad mig ha läsgossarne på afton och efter mycket prelimanterande [sic] lofvade jag honom detta. Följden därav blev att kl. ½ 4 promenerade jag oppåt gatan med Kyrkoherdens böcker under armen. Mina egna gossar stoda utanför sockenstugan och ej tror jag de blevo så värst ledsna när de fingo höra vilken präst de skulle få på afton. Allt gick bra och efter undervisningen gick jag till prästgården hvarest jag välkomnades som pastor med varmt kaffe. Därefter begaf jag mig på hemväg. Utmed slaktar Norman satt André väntande mig på en sparkstötting.¹¹⁵

Utan vetskap om Esters och kyrkoherdens goda relation skulle citatet kunna ses som att kyrkoherden, tillika skolrådets ordförande, använde sin makt för att förmå Ester att ta hans arbetspass med "läsgossarna". Det är dock ett högst osannolikt scenario, inte bara utifrån kyrkoherdens och Esters vänskap utan även för att kyrkoherde Häggqvist var medveten om att Ester fram till två veckor tidigare hade varit pojkmarnas lärare. Att André hade suttit och väntat på Ester medan hon drack kaffe understryker att hon var viktig för honom.

I Esters dagbok finns tillfällen där hon uttrycker att hon blivit ledsen eller upprörd av elevernas beteende, skolfrågor eller händelser i klassrummet: "Inte riktigt roligt i skolan i dag till följd av något ledsamt som jag hört om ett skolbarn."¹¹⁶ Ett par månader senare blev Ester arg och upprörd: "[...] inbjuden på kaffe till B. men dit skulle jag ej gått ty där blev jag grundligt föregad av Tjernqvist och Berglund angående skolorna.

113. EVd 1/3 1902.

114. EVd 7/3 1902.

115. EVd 12/3 1902.

116. EVd 16/12 1901.

Jag var så ond att jag kunde ej sitta stilla när jag kom hem men om en stund gick det över.¹¹⁷ Ester skriver inget om eller hur hon bemötte uttalandena.

Mot slutet av vårterminen 1902 återger Ester en utdragen tvist med eleven Elma och hennes föräldrar: "Haft visit af 'Fru Markstedt' som tagit igen sin Elma från kvarsittningen. Tog sedan mod och telefonerade till Kyrkoherden."¹¹⁸ Att Ester sätter "Fru Markstedt" inom citationstecken visar hennes missnöje över något som dessutom är så pass allvarligt att hon måste ringa kyrkoherden och informera honom.¹¹⁹ Drygt en vecka senare skriver Ester: "Slöjd hvarunder jag fick veta många ledsamheter. Från Markstedts."¹²⁰ Efterföljande dag var Ester besviken på eleverna i klass 1 och 2: "Dom gjorde mig mycket ledsna på slutet då dom protesterade mot att sopa och bära vatten och ved."¹²¹ Det framgår inte vilka elever som varit drivande under protesterna i klass 1 och 2, men Markstedts dotter Elma var född 1894 och vid tidpunkten för händelsen sju år. Hon bör därmed ha gått i en av klasserna.¹²² Två dagar senare besökte Ester familjen Markstedt och hon sammanfattar besöket med orden: "Mycket släta och oskyldiga hos M."¹²³ Några dagar senare verkar konflikten mellan Ester och familjen Markstedt ha lagt sig, och utan någon negativ ton skriver Ester: "Suttit i afton först och lärt med Elma M [Esters understrykning]."¹²⁴

Jag vill avslutningsvis diskutera den relation som framkallade allra mest känslomässiga reaktionerna hos Ester, nämligen hennes relation till blivande fästmannen Emil. När Ester återger sina känslor för Emil använder hon sig av ett kodspråk som måste dechiffreras för att förstås.

117. EVd 16/2 1902.

118. EVd 14/5 1902.

119. Fru Markstedt hette Elin i förnamn, och hon var gift med Anton Markstedt sedan den 2/6 1884; DDB-ID (Elin Karlsson): 863002618, INDIKO, DDB. Ester hade inte någon telefon i skolan utan bemödade sig att besöka något hushåll i byn för att ringa.

120. EVd 23/5 1902.

121. EVd 24/5 1902.

122. Elma föddes 1/11 1894, DDB-ID (Elma Maria): 894002234, INDIKO, DDB.

123. EVd 26/5 1902.

124. EVd 29/5 1902.

Bl. 40. m. have jag färdigt stokat och fult
gå ut först för att göra äppelkaka
köp och sedan följde jag mormor till
Berglund efter vatten. Där stanna vi en
stund och drack kaffe sedan gick hem
supera i all ensamhet och är nu i
begrepp om sedan bl. 9. hängifva oss åt
den gylla sommaren. Mina känslor är
denna kväll nzdllu möohsboef fgufs njo
fnjm. P pn ibo xpsp iös.' 'Har just nu
för en stund sedan slutat en bok med
namnet "Hertha" mycket bra skriven. En
utmärkt karakter denna Hertha, men blif
änvä o; på särskildt lycklig.
Mått
Mått på märkan i dag
Förändring i gån af Händel Erikson

BILD 2. Andra hälften av Esters första dagboksinslägg från den 28 september 1901. I mitten av utdraget skriver Ester om sina känslor i chiffer, en mening som dechiffrerad och i sin helhet lyder "Mina känslor äro denna kväll mycket längtande efter min Emil. O om han voro här!". Mot slutet av inlägget lämnar Ester också ett positivt omdöme om Fredrika Bremers roman *Hertha* som hon läst ut denna kväll. Foto: Emil Marklund.

Redan första dagboksdagen, då Emil är bortrest (han återvände till Furuögrund en knapp månad senare), skriver hon: "Mina känslor äro denna kväll nzdllu möohsboef fgufs Fnjm. P pn ibo xpsp iös!"¹²⁵ Den andra delen av citatet är vid första anblicken obegriplig, men om varje bokstav ersätts med den närmast föregående i alfabetet så lyder texten: "mycket längtande efter min Emil. O om han voro här!". Chiffret har Ester förmodligen använt för att försäkra sig om att en eventuell läsare av dagboken, i alla fall inte direkt, skulle kunna ta del av det hon ville dölja. Efterföljande dag avslutar Ester dagen med att, i chiffer, skriva "(Men om) du min älskade Emil varit här inte skulle jag blifvit ond på dig. Nej du skulle fått en kyss."¹²⁶ Chiffret används vid ett tiotal tillfällen

125. EVD 28/9 1901.

126. EVD 29/9 1901. "Men om" i början av citat är ej skrivet i chiffer. Ej kodade ord i citat markeras i fortsättningen med parentestecken.

BILD 3. Furuögrunds Blåbandsförening, omkring år 1910. Sittande i den bakre raden, fjärde från höger är Ester, vid tidpunkten för bilden gift Berglund. Bakom henne står maken Emil Berglund. Till höger om Ester sitter hennes svärmor Helena Berglund och till höger om Emil står hans far Erik Magnus Berglund. Blåbandsföreningen är på bilden samlad framför den nya folkskolan som stod klar år 1904 och finansierades av ett sågverksbolag i trakten (se Barbro Lingdén (red.), Boken om Furuögrund (Byske 2006) s. 110, 223). Skellefteå Museum.

i dagboken. Användandet är mest frekvent under dagbokens inledning och första månader för att sedan avta när Ester och Emils förlovning mot slutet av dagboken närmar sig.¹²⁷

När Emil kommit hem skriver Ester, i chiffer: "(Till Kapten B har jag också varit och in till Berglunds och då) kom my [Esters skriver ibland "my" i stället för "min"] Emil hem och jag var den 1:a som hälsa honom."¹²⁸ Efterföljande dag följer ett kort inlägg: "Sång på aftonkvisten varvid basen bestod af 5 st. Åhörare från Båtvik. Wisit."¹²⁹ Avslutningsordet

127. Ester och Emil förlovade sig i mitten av september 1902 när cirka en månad återstod av Esters dagboksskrivande.

128. EVd 22/10 1901.

129. EVd 23/10 1901.

”Wisit” innebär att Emil besökt Ester under kvällen. Under resten av dagbokstiden, även efter förlovningen efterföljande år, skriver Ester ”(W)” i slutet av alla dagar som Emil hade besökt henne.¹³⁰

Dagar då Ester och Emil båda befann sig i Furuögrund fick Ester besök av Emil vid inte mindre än 131 tillfällen, nästan varannan dag. Vid ett tillfälle kodar Ester sin saknad efter Emil vid uteblivet besök: ”(Hvarför) kommer ej Emil? Svar: Sjuk”.¹³¹ Esters längtan till Emil kan ses i de flesta tidiga chiffren men så småningom också i hans kärleksgester till henne: ”Emil, men kär var han ikväll.”¹³² och ”(I morse väcktes jag halfnötiden med) en kyss av Emil”.¹³³ Vid två andra tillfällen använder Ester chiffret för att återge händelser som inte rör henne och Emil. Vid första tillfället är det Emils syster Elin och hennes blivande man Emil R. som beskrivs: ”(Första gången jag såg) Emil kyssa Elin.”¹³⁴ Andra tillfället, vilket också är sista gången chiffret används i dagboken, är när Ester syr tillsammans med vännen Ida, då för ett enda ord som möjligen ansågs för pinsamt att skriva ut i klartext – manskalsonger.¹³⁵

Under första halvåret av skrivande, september 1901 till mars 1902, är Ester noga med att inte skriva något om Emil mer än ”(W)” eller kodat i chiffer. I slutet av april 1902, cirka fem månader före förlovningen, blir Emil mer synlig i dagboken. Till en början med försiktiga antydningar när Ester skriver ”my darling”¹³⁶ utan att specificera att det är Emil, och endast ”21 år” på Emils 21-årsdag.¹³⁷ Under sommaren redogör Ester hur hon kvällstid besökte Emil på jobbet: ”Gick sedan ut och promenera och var ner i maskinrummet”.¹³⁸ Under sommarvistelsen i Skellefteå var Ester stundtals frustrerad över brevväntan: ”Ska jag någonsin få se Fnjm [Emil i kod] igen”.¹³⁹ När förlovningen närmade sig vågade Ester skriva ”Min Emil”¹⁴⁰ och uttrycka längtan till utprovning av ringarna.¹⁴¹ Efter

130. För exempel, se EVd 24–25/10 1901, 20/9 1902.

131. EVd 9/11 1901.

132. EVd 23/3 1902.

133. EVd 3/7 1902.

134. EVd 29/12 1901.

135. EVd 19/8 1902.

136. EVd 26/4 1902.

137. EVd 30/4 1902. Emil föddes den 30/4 1881, DDB-ID (Frans Emil Berglund): 881002055, INDIKO, DDB.

138. EVd 8/6 1902.

139. EVd 3/8 1902. Dagarna Ester väntar på brev, EVd 30/7–5/8 1902.

140. EVd 23/8 1902.

141. EVd 11/9–12/9 1902.

förlovningen benämnde Ester Emils far som ”pappa” och hon redogör i dagboken för hur han inför en gäst proklamerade att Ester nu var en del av familjen: ”In till B. o fick en kaffetår o pappa [Emils pappa] förklarade för B. Hedlund att nu gick det ej an neka mig något för nu var jag barn i huset dom hade nu 2 döttrar [Elin var den andra]”.¹⁴²

Avslutande diskussion

Genom att studera Esters nätverk och känsloliv är det möjligt att rekonstruera en del av livet för en småskollärare i början av 1900-talet. När Esters krets och plats i offentligheten studeras framträder en bild av en ung och aktiv kvinna i lokalmiljön. I omgivningen länkade Ester aktivt sitt liv till aktörer med förhållandevis hög socioekonomisk ställning – kyrkoherden, doktorn, inspektorn och de två sjökaptensfamiljerna – samtidigt som de två närmaste kontakterna utgjordes av en arbetarfamilj där hon hittade sin blivande fästman och en nära vän, Sofi, som var piga. Detta mönster visar att Ester hade ett nätverk som inkluderade aktörer i olika samhällsskikt. Esters många aktiviteter och besök visar att hon hade en frihet att själv välja vad hon ville göra och hur hon disponerade sin tid. Dagboken ger dock ingen klar bild över vad hon gjorde för att hon själv ville det och vad hon gjorde för att det förväntades av henne.

I analysen av Esters känsloliv framträder en mångsidig känslomässig praktik där Ester återger olika typer av känslor, på olika sätt och i olika sammanhang. I de delar av dagboksskrivandet som innehåller lärare-elevkontakt finns en kategori elever som är överrepresenterad, manliga elever (pojkar) som var åldersmässigt nära Ester. Esters elevrelation med den fyra år yngre André inkluderade förtroliga samtal mellan de två, att han gav henne gåvor och skjutsade henne. Det måste ha varit svårt för Ester att dra gränsen för när den professionella relationen förändrades till en vänskapsrelation. Esters starka band till André verkar dock ha varit accepterade av lokalsamhället och den rådande känslomässiga regimen. Till skillnad från kärleksrelationen till Emil hade Ester inget behov av att i chiffer dölja sina tankar om André eller deras gemensamma upplevelser. Omgivningen, inte minst genom Andrés föräldrar, hade sannolikt vetskap om Esters och Andrés samvaro utan att ha några invändningar mot det. Acceptansen kan antingen förklaras med en tillit

142. EVd 28/9 1902.

till lärarprofessionen eller så ansågs ålderskillnaden för stor för att ett ömsesidigt intresse skulle ha ansetts kunnat uppstå. Esters praktik att skriva i chiffer, främst i känslottringar om Emil, uppvisar däremot en spänning mellan den rådande känslomässiga regimen och Esters behov att få utlopp för sina tankar i en känslomässig praktik. När Ester använder chiffret i dagboken skapar hon sig en känslomässig fristad som inte omedelbart kunde upptäckas av någon som läste dagboken och som förmodligen var en del av den känslomässiga regimen. Genom detta förfarande vågade Ester skriva ut sin längtan efter Emil och hennes vilja att kyssa honom.

När två aspekter – nätverk och känslor – studeras parallellt framträder en mer fullständig bild som inkluderar både offentliga och privata delar av Esters liv. Om en av aspekterna utelämnas skulle det innebära att bilden begränsades. I undersökningen har ytterligare källor i form av kyrkoböcker och folkräkningar använts för att inhämta information om andra aktörer i Esters omgivning. Befolkningshistoriska källor har dessutom, tillsammans med uppgifter om lärarutbildningen, varit viktiga för att få glimtar av Esters levnadsbana före och efter dagboken. Chartiers argument om att bara en reducerad analysnivå kan undvika deterministisk reduktion bör därför, i ljuset av denna studie, kompletteras med en uppmaning till att kombinera den reducerade skalan med andra tillgängliga källor för att nå en än djupare förståelse.

En vanlig kritik mot mikrohistoriska studier rör studiernas representativitet. Hur kan vi veta att andra småskollärares liv påminde om Esters? Det korta svaret är att utan en uppsjö av andra småskollärdagböcker från samma tid kan vi inte det. Den som fastnar vid frågan om representativitet misslyckas med att se både syftet och förtjänsterna med mikrohistoria. Genom mikrohistoria är det möjligt att utförligt studera en specifik historisk person, plats, händelse etcetera vid en viss tidpunkt. På så sätt ges en möjlighet att analysera mönster, nyanser och detaljer som en mer övergripande studie knappast kan fånga. För att studera representativitet och besvara frågor i stil med "hur vanligt var det att?" finns andra metoder och angreppssätt, exempelvis inom historisk demografi.

Ett belysande exempel från arbetet med denna undersökning kan tydliggöra en av mikrohistorias förtjänster. När jag var färdig med den första genomläsningen av dagboken var mitt bestående intryck att

kyrkoherden försökte förmå Ester att utföra hans arbetsuppgifter när han frågade om hon kunde ta hans söndagsskoleelever. Efter ytterligare läsningar, efterforskningar och systematisering av innehållet, som en del av den mikrohistoriska undersökningen, framträdde i stället bilden av den både goda och nära relationen mellan Ester och kyrkoherden.¹⁴³

Ett mer allmänt resonemang om huruvida det i centrum för den mikrohistoriska undersökningen ställs något som är extraordinärt eller förmodat representativt är däremot en relevant fråga. Att exempelvis mjölnaren Menocchios tankar i Ginzburgs *Osten och maskarna* inte var representativa för 1500-talets samtliga mjölnare går lätt att argumentera för. För den föreliggande undersökningen kan det sägas att inga händelser eller tankar i Esters dagbok är extraordinära i bemärkelsen att det är osannolikt att bara hon skulle ha upplevt dem respektive tänkt dem. På så sätt ger Esters liv och dagbok en inblick i hur det kunde vara att leva som ung småskollärare i en by under tidigt 1900-tal. Sannolikt påminner andra småskollärares liv om Esters i olika utsträckning, men hur mycket eller lite måste vara osagt. Det som däremot kan sägas är att Esters dagbok erbjuder en möjlighet att på individnivå studera vardagslivet hos en kvinnlig småskollärare, på tröskeln mellan ungdom och vuxenliv, vid sekelskiftet 1900.

Epilog

Esters fråga på 20-årsdagen: "Hur det ska vara på 20 år till om jag då skulle lefva?"¹⁴⁴ fick inleda denna undersökning. Hur gick det då för Ester? Sommaren 1906, nästan fyra år efter att dagboken avslutades, gifte hon sig med Emil.¹⁴⁵ I vigselboken benämns Ester "lärarinna", vilket indikerar att hon fortsatte arbeta fram tills första barnet föddes under senhösten 1906. Ester och Emil fick därefter två barn till, 1910 och 1916. Ester fick dock aldrig uppleva sin 40-årsdag. År 1921, när hon var 39 år, avled hon i

143. Det finns andra exempel där lärare och kyrkoherde hamnat i konflikt, se Lars Petterson, "Jenny Nygren – en blåanlöpt småskollärarinna", i Ann-Kristin Högman, Lars Petterson, & Sune Åkerman (red.), *Samhällsbyggare i närmiljön: Kvinnliga och manliga folkskollärares insatser i det lokala samhällslivet 1860–1960* (Uppsala 2010) s. 114–130.

144. EVd 25/4 1902.

145. Lysning- och vigselbok, Byske 1906, blad 2, löpnummer 32, Västerbottens län, Statistiska Centralbyrån (SCB) – samlingspost, Utdrag ur födelse-, vigsel- och dödböcker 1860–1949.

”Akut och kronisk njursjukdom”.¹⁴⁶ När Ester dog var dottern Carin bara elva år gammal och dagboken från mamma Ester bevarade hon genom livet. Inte fullt 70 år senare lämnade Carin in dagboken till Skellefteå Museum och såg på så sätt till att en ung kvinna och småskollärares röst vid sekelskiftet 1900 bevarades för framtiden. Nästan ett sekel efter Esters död utgör denna mikrohistoriska undersökning mitt bidrag till att lyfta fram och studera en central aktör i lokalsamhället som annars skulle glömts bort.

146. Dödbok, Byske församling, HLA, 1/11 1921. *Dödsorsaker 1921*, SCB, Sveriges officiella statistik (Stockholm 1926) s. 22. Infällt i dagboken återfinns ett julkort poststämplat i Boden den 23/12 1930, drygt nio år efter Esters död. Julkortet är adresserat till maskinist Emil Berglund med familj, Skuthamn – Munksund. Sågen i Furuögrund lade ned verksamheten 1925, och i jakten på arbete kan Emil mycket väl tagit med sig barnen fem mil norrut till sågen i Munksund som finns kvar än i dag; Lingdén (2006) s. 56.

One year with Ester: The social network and emotional life of a junior school teacher through a microhistorical lens

At the dawn of the twentieth century (1901–1902), the nineteen-year-old junior school teacher Ester Vikström kept a diary. Ester worked in a small coastal village in northern Sweden where she was the only teacher. Through a microhistorical approach this study aims to explore the public and private life of Ester by focusing on her social networks and emotional life. The study uses female agency, a life course approach and concepts from the history of emotions to analyze her diary. The main findings show that Ester was very active in the local community and had a broad social network, which included social ties on many different levels in the social hierarchy. Ester had her closest friends among sea captains' wives, maidservants and a dock workers family, where she met her future husband. However, Ester was also a friend of the most prominent persons in the community, the doctor and the priest. Her everyday life in the village included involvement with numerous associations such as the home sewing association, the temperance movement and a choral society. In the diary Ester shared much of her emotional life by recounting her experiences and thoughts, which were characterized by a wide spectrum of different emotions: Ester's physical and psychological status, her thoughts and empathy in the case of accidents or diseases, the interaction with her students etc. One category of emotions and thoughts is distinguished from the others, the relationship to her fiancée and future husband Emil. This can be seen in Ester's diary because she uses cipher when she writes about her feelings for Emil. The concluding remarks of this study argue that Ester made use of her agency to integrate in the local community. The diary reveals an intriguing and eventful phase in her life course during her pathway to adulthood. Her custom to use cipher when writing about her deepest and most personal emotions can be viewed as a way to write about something that was not really accepted by the predominant "emotional regime" in the village.

Keywords: Sweden, 20th century, microhistory, female agency, junior school teacher, social networks, emotional life, rural schools